

Nenad Tomović, *Jezici u kontaktu: engleski i srpski*, Beograd: Filološki fakultet, 2024, str. 120.

Prikazala **ANA EFENDIĆ**
Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za anglistiku

Jezici u kontaktu: engleski i srpski Nenada Tomovića, redovnog profesora na Katedri za anglistiku na Filološkom fakultetu u Beogradu, predstavlja jedinstveno štivo namenjeno proučavaocima kulturoloških i lingvističkih fenomena, ali i ljubiteljima jezika uopšte. Objavljena 2024. godine u izdanju Filološkog fakulteta u Beogradu, kao deo edicije Monografije – jezik, i podeljena u dve celine, ova knjiga pruža sveobuhvatan pregled pojma, istorije i širih kulturnih implikacija viševjekovnog kontakta engleskog i srpskog jezika, koji proteklih nekoliko decenija doživljava naročit zamah i otvara brojna pitanja u domenu jezičkog istraživanja i kulturnog opstanka. U prvom delu autor se osvrće na fenomen jezika u kontaktu u opštem smislu, dajući prednost engleskom jeziku kao jeziku globalne komunikacije. U drugom delu fokus je prevashodno na odnosu engleskog i srpskog, tačnije istorijatu, prirodi i posledicama njihovog međusobnog uticaja.

Prvo poglavlje, *Jezički kontakt – istorijat proučavanja*, upoznaje čitaoca s prapočecima kontaktne lingvistike. Počev od 17. i 18. veka, autor istražuje pojam mešanih jezika i jezičkog mešanja i razmatra različite nivoe na kojima se ono odvija, kao i uticaj geografske udaljenosti na taj proces. On uvodi pojmove pozajmljenica, tuđica i kalkova, pozivajući se na lingviste poput Haugena, Vajnrajha, Filipovića i Prčića. Od Haugenovog protivljenja terminu *mešanje jezika* i favorizaciji termina *pozajmljivanje*, preko Vajnrajhove pionirske teorije jezika u kontaktu, ovo poglavlje opisuje korene jezičkog kontakta kao predmeta lingvističkog istraživanja i postavlja donekle retoričko pitanje: postoji li uopšte jezik koji nije mešan?

U drugom poglavlju, *Jezički kontakt i njegova priroda*, sledi detaljnija analiza različitih vidova jezičkog kontakta u zavisnosti od brojnih spoljašnjih faktora koji ga bliže određuju i oblikuju. Shodno tome, termin *jezički kod* prirodno se nameće kao precizniji u odnosu na *jezik*, što autor i naglašava, ističući neodvojivost fenomena jezičkog kontakta od govornika i ekstralingvističkog konteksta, kao i još jednu važnu odliku jezičkog kontakta: naime, da se on odvija unutar govornika, a ispoljava u aktivnoj komunikaciji.

Treće poglavlje posvećeno je razlozima za jezičko pozajmljivanje, fenomen svojstven svim jezicima. Autor se osvrće na kulturno, opšte, bilingvalno i terapeutsko pozajmljivanje, poklanjajući posebnu pažnju sociolingvističkim faktorima poput prestiža i društvenog konteksta (koji čak mogu da podstaknu potiskivanje domaće reči iz upotrebe), ali i prednosti kratkoće i ekonomičnosti kojima se pozajmljenice često odlikuju.

Mada su pozajmljenice prisutne u svim jezicima na planeti, otvorenost, odnosno zatvorenost prema jezičkom pozajmljivanju varira u zavisnosti od brojnih činilaca. Najznačajniji od njih predstavljeni su u četvrtom poglavlju, naslovljenom *Otvorenost jezika prema pozajmljivanju*, koje kao prvi i najvažniji uslov za bilo kakav vid

pozajmljivanja navodi upravo jezički kontakt. U nastavku su opisani spektar i priroda uticaja drugih faktora, počev od stepena pismenosti, preko razvijenosti književnosti i nauke, do političkih činilaca poput jezičkog planiranja i stava govornika prema stranom jeziku u datom istorijskom trenutku. Najzad, autor navodi i jedan faktor fonološke prirode – govornu kompatibilnost jezika davaoca i jezika primaoca.

U petom poglavlju, *Prevođenje i jezički kontakt*, autor ističe dodirne tačke između teorije prevođenja i teorije jezika u kontaktu. On čitaoca upoznaje sa pojmovima interferencije, očitog i skrivenog prevoda, kao i posledicama česte upotrebe elemenata jezika davaoca koji u jezik primaoca uđu putem prevoda. Uticaj prevoda, bilo da potiče od profesionalnih prevodilaca ili klasičnih bilingvala, nemoguće je zanemariti, autor navodi u zaključku, ni jednog trenutka ne gubeći iz vida globalnu rasprostranjenost engleskog jezika, posledičnu demokratizaciju jezika prevoda, pojavu „spontanih“ prevodilaca i nova jezička očekivanja na tržištu rada.

Šesto poglavlje, ujedno i poslednje u prvom delu knjige, posvećeno je posledicama jezičkog kontakta. Kad je reč o njegovom uticaju na pojedinca, ali i zajednicu, autor ističe dvojezičnost (bilingvalizam) i višejezičnost (multilingvalizam), preključivanje i mešanje kodova, kao i pojam diglosije. U posledice jezičkog kontakta potom ubraja i opširnije govori o jezičkom nazadovanju, asimilaciji, konfliktu, diskriminaciji i nesigurnosti. Sa stanovišta samog jezika, autor se osvrće i na smrt jezika kao jednu od potencijalnih posledica kontakta, kao i pojam revitalizacije kojoj se ponekad pribegava kako bi se jezik sačuvao od izumiranja. Potom sledi pregled kontaktnih jezika, uključujući pidžine, kreole i mešovite jezike, a naročita pažnja poklonjena je pozajmljenicama. Tipovi jezičkog pozajmljivanja izloženi su i opisani najpre u opštem smislu, u zavisnosti od nivoa – leksičkog ili strukturnog – na kom se odvijaju, da bi se potom, u skladu s glavnim temom, u fokus stavio pojam anglicizma kao pozajmljenice specifične po svojoj globalnoj dominantnosti.

Sedmo poglavlje, *Adaptacija*, otvara drugu celinu knjige posvećenu kontaktu engleskog i srpskog jezika. U njemu se čitalac upoznaje s adaptacijom, koja neretko predstavlja neizbežan deo procesa jezičkog pozajmljivanja. Kao vid prilagođavanja lingvističkih elemenata prilikom njihovog prelaska iz jezika davaoca u jezik primalac, adaptacija je podrobno opisana na različitim nivoima – fonološkom, morfološkom, ortografskom i semantičkom.

Osmo poglavlje, *Englesko-srpski kontakti u prošlosti – jezik, književnost i kultura*, čitaoca upoznaje s počecima jezičkog kontakta engleskog i srpskog. Počev od prvih kontakata Srba s anglofonim narodima, koji su do 19. veka bili uglavnom sporadični, autor pruža hronološki pregled prvih anglicizama u srpskom jeziku, ističe prvobitnu dvosmernost kontakta engleskog i srpskog i navodi primere iz književnosti koji svedoče o nekada uzajamnom kulturnom uticaju ova dva jezika: prvo književno delo u celosti prevedeno s engleskog na srpski bio je *Robinzon Kruso* Danijela Defoa; *Čiča Tomina koliba* autorke nevešto transkribovanog prezimena „Beher Stove“, umesto Bičer Stou, na primer, po svemu sudeći prvo je delo iz američkog pera prevedeno na srpski jezik; s druge strane, srpska narodna poezija stigla je do engleskog govornog područja još u 17. veku; engleska čitalačka publika se s *Hasanaginicom* upoznala posredno, preko Geteovog prevoda ove pesme na nemački, koji je potom na engleski preveo ser Volter Skot. Slični i podjednako interesantni primeri nižu se paralelno s opisima prosvetiteljskih

i tehnoloških napredaka zabeleženih u 20. i 21. veku, koji su prirodno sve više olakšavali upliv anglofone kulture. Nakon istorijata izučavanja engleskog jezika u Srbiji, nekoliko stranica posvećeno je kulturnom doprinosu engleskog jezika na srpskom govornom području: autor se dotiče filma, stripa, crtanog filma, pa čak i davno zaboravljenog roto-romana.

Sociolingvistički aspekti kontakta engleskog i srpskog jezika predstavljeni su u poslednjem, devetom poglavlju. Autor najpre razmatra pitanje odomaćenosti anglicizama u standardnom srpskom jeziku, pojave poznate i kao *engleski kao odomaćeni strani jezik* (Prčić 2005, prema Tomović 2024), da bi se potom usredsredio na jezičke varijetete najpodložnije usvajanju anglicizama. Reč je o mahom supstandardnim varijetetima koji su zbog svoje prirode naročito otvoreni prema pozajmljenicama – rastuća neformalnost svojstvena žargonu i slengu, na primer, kao i to što često predstavljaju sredstvo identifikacije i komunikacije unutar relativno zatvorene grupe govornika, doprinose njihovoj kulturno-leksičkoj fleksibilnosti. U eri digitalne komunikacije, ova osobina još je izraženija. Posebna pažnja poklonjena je *anglosrpskom* i *serbišu* (Mišić Ilić 2011, prema Tomović 2024), varijetetima specifičnim po obilju pozajmljenog jezičkog materijala, ili pak geografskoj uslovljenosti. Završni deo ovog poglavlja posvećen je pitanju koje se sve češće čuje u poslednje vreme, a proističe iz bojazni mnogih govornika srpskog jezika koji upliv anglicizama posmatraju s izvesnom skepsom: da li ovakav uticaj engleskog jezika ugrožava srpski?

Nalik dinamičnom vodiču kroz fenomen jezika u kontaktu, knjiga prof. Nenada Tomovića prava je riznica za zaljubljenike u jezik. Svojom inspirativnošću i stilom kadriranjem da čitaoca istovremeno poduči i zainteresuje, ona u svakom smislu ispunjava nade svog autora: ne samo da predstavlja bogat resurs za stručnjake, već se može toplo preporučiti i široj publici koju zanima jezička problematika modernog doba.